

Üsküdar Kadısı Ali Nureddin Yüce ve *Kasîde fî Esmâi's-Süver* Tercümesi

Dr. Ali BENLİ*

Öz: Arapların Müslümanlığı kabulünden sonra, asırlardır önemli bir gelenek olarak yaşattıkları şiirin muhtevâsında bazı değişiklikler olmuştur. Hz. Peygamber devrinden başlayıp günümüze kadar gelen peygamber methiyeleri, İslam ile beraber Arap şiirinin önemli bir nazım türü haline gelmiştir. Söz konusu methiyelerden biri de İbn Câbir el-Endelûsî'nin her beyitte Kur'ân-ı Kerim sûrelerinin adlarını telmih yoluyla verdiği kasidesidir. Son devir Osmanlı âlimlerinden Üsküdar Kadısı Ali Nureddin Efendi bu kasîdeyi Türkçeye çevirmiş ve *Cevâhirü'z-zevâhir* adlı eserinin içerisinde neşretmiştir. Bu makalede Ali Nureddin Efendi'nin hayatı anlatılıp eserleri tanıtılacak, ardından mezkûr tercümesinin çeviri yazımı verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ali Nureddin, Üsküdar Kadısı, *Kasîde fî Esmâi's-Süver*, İbn Câbir el-Endelûsî.

Uskudar's Judge Ali Nureddin Yuce and His Translation of "Qasidah fi Asmâ Al-Suver"

Abstract: The contents of Arabian poems, which had kept its existence for centuries, changed to a certain extent after the Arabs embraced Islam. The panegyric odes of the prophet, that started in his day and continued to modern-day, became an important genre of prose in the Arabian poetry with Islam. One of these odes is Ibn Caber al-Andalusi's qasidah, which makes references to the names of Quranic suras in each couplet. Ali Nureddin, the judge of Uskudar, who lived in the last period of the Ottoman State, translated and published this qasidah in his book *Cevâhirü'z-zevâhir*. This article analyzes Ali Nureddin's life and works, followed by the translation of the said qasidah.

Keywords: Ali Nuraddin, Uskudar's Judge, Qasidah fi Asma al-Suver, Ibn Caber al-Andalusi.

Giriş

Şiir yüzyıllardır Arapların dîvânı ve hayatlarının ayrılmaz bir parçası olmuş ve Arap şairleri tarafından sanatın bu dalında nice şaheserler ortaya konulmuştur. İslâmiyet'ten sonra da Arapların şiire düşkünlükleri devam etmiş ve fakat şiirlerde işlenen konularda önemli değişikliklere gidilmiştir. Asr-ı saâdetten itibaren Hz. Peygamber hakkında sayısız methiye yazılmış ve bazıları, Ka'b b. Züheyr'in "Bânet Suâd" diye başlayan *Kasîde-i Bürde'si* ve İmâm Bûsîrî'nin aynı adla bilinen kasidesi gibi, oldukça şöhret kazanmıştır. Bu eserler üzerine taşîr, tahmîs, nazîre, şerh vb. çalışmalar yapılmış ve böylece geniş bir literatür meydana gelmiştir. Bunlar Türkçeye de nazım ve nesir olarak çok kez tercüme edilmiştir.

Hz. Peygamber'in methine dair yazılan manzûmelerden biri de İbn Câbir el-

---

* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi.

Endelüsî'nin her beyitte Kur'ân-ı Kerîm surelerinin adlarını telmih yoluyla verdiği kasidesidir. Son devir Osmanlı âlimlerinden Üsküdar Kadısı Ali Nureddin Efendi bu kasideyi Türkçeye çevirmiş ve *Cevâhirü'z-zevâhir* adlı eserinin içerisinde neşretmiştir.

Bu çalışmayla önceden hakkında herhangi bir yayın yapılmamış olan Ali Nureddin Efendi hakkında elde edilen bilgi ve fotoğraflar ilk kez yayınlanacak ve söz konusu tercümenin çeviri metni ilim dünyasına sunulacaktır.

I. ALİ NUREDDİN YÜCE (1865-1937)

A. Doğumu

Ali Nureddin Efendi, kendi el yazısıyla yazdığı tercüme-i hâl varakasına göre 1282 (1865) senesinde İstanbul Fatih'te doğmuştur.¹

B. Ailesi

Ali Nureddin Efendi'nin Kayyımzâde diye bilinen bir aileden geldiğini ve bu aileye ait bir şecereyi, mülgâ Dârulfünûn İlahiyat Fakültesi hikmet-i teşrî hocalarından Mısır Mollası olan kardeşi Sadreddin Efendi'nin (1858-1931) *Mefâtihu künûzi'l-İslâm* adlı kitabından öğrenmekteyiz. Bu eserde geçen "Abdülkadir Sadreddin b. Abdullah Sabri b. Abdülkadir b. Abdullah b. Hasan el-Kangırî el-Koçhisârî" şeklindeki soy ağacı, Sadreddin Efendi'nin torunu Zübeyir Mukimuttin Aker'in (ö. 1998) hazırladığı şecere ile örtüşmektedir.²

Ali Nureddin Efendi'nin babası Şâm merkez nâibi, bilâd-ı hamse mevâlîsinden Hâfız Abdullah Sabri Efendi'dir (1243-1297/1827-1880). Şam'da iki yıl kadılık yaptıktan sonra yine orada vefat eden Abdullah Sabri Efendi Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye ve Meclis-i Zabtiyye âzâlığı gibi vazifeler de yapmıştır.³ Abdullah Sabri Efendi, 1285 (1869) tarihinde huzur derslerinde muhâtap olarak bu

¹ İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Sicill-i Ahvâl Dosyaları, No.111 Sicill-i Ahvâl Defterleri'ndeki dosyasında nüfus tezkiresinde doğum tarihinin 1277/1860 şeklinde olduğu kayıtlıdır. Bk. DH. SAİD. Dosya No: 72, Gömlek No: 249.

² Çankırılı Sadreddin Efendi, *Mefâtihu künûzi'l-İslâm*, el-Esed Kütüphanesi, Yazma Eserler: 10650, s. 4-5.

³ Bk. Sadaret, Mühimme Kalemi Evrakı, Dosya no: 440, Gömlek no: 35; Dosya no: 440, Gömlek no: 81.

lunmuştur.⁴

Abdullah Sabrî Efendi'nin babası Abdülkâdir Efendi hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlayamamak da aile şeceresinde 1250 (1834) tarihinde vefat ettiği kayıtlıdır.

Abdülkadir Efendi'nin babası ise Kayyımzâde nâmıyla meşhur olan Abdullah Efendi'dir. 5 Muharrem 1220 (5 Nisan 1805)'te inşa edilen Üsküdar Selimiye Tekkesinin ilk şeyhidir.⁵ Camii-dergâhın vakfiyesinde “şeyh olacak kimsenin vera’ ve takvâ ile mâruf, âlim, fâzıl, ulûm-i nâfia ve sülûk-i Nakşibendiyye ile me’lûf olması, ayrıca ilm-i hadiste liyakatli bulunması” şart koşulduğuna bakılırsa Abdullah Efendi'nin bu vasıfları kendisinde topladığı anlaşılmaktadır. Abdullah Efendi şeyhlikten ferâgat ederek yerini Nimetullah Efendi'ye (ö. 1232/1816-7) bırakmış, müderrisliğe geçmiştir.⁶ 8 Ekim 1808'de Ahmed Paşa Medresesi'nde vazife almıştır. Huzur derslerinde 1224 (1809) senesinden 1227 (1812) senesine kadar muhâtap, 1228 (1813) senesinden 1237 (1822) senesine kadar mukarrir olarak bulunmuştur.⁷ Kudüs kadılığı görevini ikmâl edip İstanbul'a dönerken Şaûr mevkiinde 1239 (1824) tarihinde vefât etmiştir.⁸ Abdullah Efendi'nin bazıları basılmış olan pek çok eseri bulunmaktadır. Bursalı Mehmet Tahir, onun en meşhur eserinin *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Fenârî* (Matbaa-i Âmire, İstanbul: 1242/1827, 271 s.) olduğunu belirtmektedir.⁹ Diğer eserleri arasında *Hâşiye 'ale'l-Hâşiye 'ale'l-Hayâlî* (Bulak Matbaası, Mısır: 1254), *Hâşiye 'alâ evâilî't-Telvîh* (Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliiyüddin Efendi 000945) *Hâşiye 'alâ Hâşiyeti's-Siyâlkûtî 'ale'l-Mutavvel*, *Hâşiye 'alâ Hâşiyeti Mîr Ebi'l-Feth 'alâ Şerhi'r-Risâleti'l-Azudiyye*, *Hâşiye 'alâ Şerhi Hidâyeti'l-Hikme* (Süleymaniye, H. Hüsnü Paşa 001274, 285 vr.) sayılabilir.

Ali Nureddin Efendi'nin hâkim Mehmed Safiyüddin Yüce (ö.1972) adında bir oğlu ve büyükelçi Ali Fuad Emiroğlu ile evli Amine Nacide Emiroğlu (ö.1972) adında bir kızı vardır. Aile kabristanından öğrendiğimize göre Mehmed Safiyüddin Bey'in eşi huzur hocalarından Meşihat müsteşarı Hulûsî Efendizâde

⁴ Mardin, Ebu'l-Ulâ, *Huzur Dersleri*, (yay. haz. İsmet Sungurbey), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul 1966, I, 403.

⁵ Ayvansarâyî, Hüseyin, *Hadîkatu'l-cevâmi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1281, II, 190.

⁶ *İstanbul Tekkeleri Tarihi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Cemaleddin Server Revnakoğlu Arşivi, (234).

⁷ Mardin, Ebu'l-Ulâ, *Huzur Dersleri*, (yay. haz. İsmet Sungurbey), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul 1966, II, 157.

⁸ Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1308, III, 395; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333, I, 377.

⁹ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 377.

Abdülkadir Raşid Efendi'nin (ö. 1912) kızı Behice hanımdır (ö. 1965).¹⁰

C. Tahsili

Nureddin Efendi'nin, kardeşi Sadreddin Efendi gibi, ilk tahsilini babası Abdullah Sabri Efendi'den almış olması muhtemeldir. Sıbyân mektebinde ve temel dînî bilgileri öğrendikten sonra Filibe Mekteb-i Rüşdiyyesi'nden şehâdetnâme almıştır. Babasının Şam'da görevde bulunduğu süre içerisinde Şam'ın önde gelen âlimlerinden Şeyh Bekrî el-Attâr'ın ö. 1320 (1902) derslerine devam etmiş ve kendisinden sarf, nahiv, beyân, bedî, mantık, usul, kelim, hadis, tefsir gibi ilimler tahsil edip icâzetnâme almıştır. Daha sonra İstanbul'a gelerek Fatih dersiâmlarından Urfalı Mehmed Efendi'den ö.1313 (1895) uzun süre ders alarak icâzetnâme almıştır. Ardından Mekteb-i Nüvvâb'a girmiş ve başarılı bir öğrenim gördükten sonra 21 Şaban 1308 (1 Nisan 1891) tarih ve 518 numaralı diplomayı almaya hak kazanmıştır.¹¹

D. Hocaları

1. Şeyh Bekrî el-Attâr: Bekrî b. Hâmid b. Ahmed b. Ubeyd Ebû Bekr el-Attâr ed-Dımaşkî, 1251 (1834) tarihinde doğdu. Dımaşk'ın meşhur ilim ailelerinden Attâr sülalesindedir. İlk tahsilini babasından aldı. Abdurrahman el-Kezberî'den (ö. 1162/1846), Şeyh Davud el-Bağdâdî'den icâzet aldı. Döneminin önemli hadis âlimlerinden biri idi. Cemâleddin Kasımî (ö. 1332/1914), Cemîl eş-Şattî (ö. 1307/1890) gibi talebeleri vardır. 1902'de Dımaşk'ta vefat etti.¹²

2. Urfalı Mehmed Efendi: Ali Nureddin Efendi'nin kendisinden icâzet aldığı

¹⁰ Hulûsîzâde Abdülkadir Râşid Efendi 1260 (1845) tarihinde İstanbul'da doğdu. Babası Bergamalı Şeyh Mustafa Hulusî Efendi'dir. 3 Receb 1287 (29 Eylül 1870) tarihinde Kastamonulu Hafız Muhammed Vasfî Efendi'den icazet almıştır. Ayasofya Camii müciz dersiâmlarından ve Ayasofya medresesi müderrislerindendi. Rumeli kazaskerliğine kadar terfi etmiştir. 1298-1311 (1880-1893) tarihleri arasında muhatap, 1312-1318 (1881-1900) seneleri arasında mukarrir olarak huzur derslerine iştirak etmiştir. 1318/1900 senesinde Meşihat Müsteşarı olmuş, 1325 (1907) senesinde emekli olmuştur. 23 Şevval 1328 (30 Ağustos 1910) tarihinde Üsküdar'daki evinde vefat etmiştir. Kabri, Eyüp'te Bahariye'dedir. Eserlerinden bazıları şunlardır: Şeyh Ahmed er-Rufâî ve Şeyh Ahmed el-Bedevî'nin evrâdını şerh ettiği *el-Vesîle* (İzzet Efendi Matbaası, İstanbul 1287, 112 sayfa), *Vesîletu'r-rahme fi tahmisi Kasîdeti'l-Bür'e* (Matbaa-i Osmaniyye, İstanbul 1316, 30 sayfa), Şeyh Ahmed el-Bedevî'nin menâkıbına dair *Metâlib-i âliyye fevâid-i vefîyye* (Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Bölümü 001225) ve *Durretu'l-âliye 'alâ virdi'r-Rufâiyye* (Atatürk Kitaplığı Ergin Kitaplığı 000251) sayılabilir. Ayrıntılı bilgi için bk. Mardin, Ebu'l-Ulâ, *Huzur Dersleri*, II, 179-180; Ayrıca Raşid Efendi'nin Hafız Muhammed Vasfî Efendi'den aldığı icâzetnâme için bk. Mardin, Ebu'l-Ulâ, *Huzur Dersleri*, II, 716-730.

¹¹ DH. SAİD. Dosya No: 72, Gömlek No: 249.

¹² eş-Şattî, Muhammed, *A'yâni Dımaşk fi'l-kamî's-sâlis aşer ve nusfi'l-kamî'r-râbi aşer*, Dâru'l-Beşâir, 409-411.

Urfalı Mehmed Efendi, Fatih Camii dersiâmlarındandır. Bir gözü görmediğinden Yekçeşm Mehmed Efendi diye de tanınmıştır. 1305-1312 (1888-1894) tarihleri arasında huzur derslerinde muhatap olarak bulunmuştur. 10 Muharrem 1313 (3 Temmuz 1895)'te vefat etmiştir. Kabri Fatih Camii haziresindedir.¹³

E. Memûriyeti

20 Recep 1304 (14 Nisan 1887) tarihinde Bâb-ı Vâlâ-yı Fetvâ Mektûbî Kalemî'ne dâhil olmuştur. 18 Cemâziyelevvel 1306 (20 Ocak 1889) tarihinde Meclis-i İntihâb-ı Hükûkâm ikinci kâtipliğine atanmıştır. 26 Ramazan 1310 (13 Nisan 1893) tarihinde Aşiret Mektebi inşâ ve tarih muallimliğine tayin edilmiştir.¹⁴

1 Cemâziyelâhir 1322 (13 Ağustos 1904) tarihinden 6 Ramazan 1327 (21 Eylül 1909) tarihine kadar Üsküdar niyâbeti vazifesinde kalmıştır. Bu sırada 1323 (1908) yılında Aşiret Mektebi'nin lağvedilmesi nedeniyle 3 Safer 1326 (7 Mart 1908) yılında Kabataş İdadisi ikinci ve üçüncü sınıfları tarih muallimliğine tayin edilmiştir. 1 Zilhicce 1327 (14 Aralık 1909)'da Bingazi, 6 Şaban 1328 (13 Ağustos 1910) tarihleri arasında Bitlis vilayeti nâibliklerine atanmıştır. Bitlis niyâbeti sırasında üç kere vali vekâletinde bulunmuş ve ayrıca Islâh-ı Medâris Nezâreti ile Mülkiye Mahkemesi riyâseti vekâletinde bulunmuştur.¹⁵ 25 Safer 1330 (14 Şubat 1912) tarihinde Bitlis niyâbetinden ayrılmıştır. 1328 (1912) tarihinde kendisine mazuliyet maaşı tayin edilmiştir.¹⁶

13 Şaban 1300 (19 Haziran 1883) ibtidâ hâriç İstanbul müderrisliğine, 25 Cemâziyelâhir 1306 (26 Şubat 1889)'da hareket-i hâriç, 5 Rebiulevvel 1310 (27 Eylül 1892) ibtidâ dâhil, 20 Şaban 1311 (26 Şubat 1894)'te hareket-i dâhil, 17 Safer 1316 (7 Temmuz 1898) tarihinde ilmî rütbesi mûsıla-i sahna 17 Cemaziyelevvel 1317 (23 Eylül 1899)'da ibtidâ altmışlıya, 1 Cemaziyelevvel 1318 (27 Ağustos 1900)'da hareket altmışlıya, 13 Şevval 1319 (23 Ocak 1902)'de hâmise-i Süleymaniye'ye terfî edilerek, 1 Recep 1320 (4 Ekim 1902) tarihinde kendisine Havâss-ı Refîa Mevleviyeti tevcih edilmiştir.¹⁷

11 Recep 1310 (29 Ocak 1893) tarihinde beşinci rütbeden Mecîdî ve 5 Recep 1312 (2 Ocak 1895) tarihinde de dördüncü rütbeden Osmânî nişanları almıştır.¹⁸

¹³ Mardin, Ebu'l-ülâ, *Huzur Dersleri*, II, 1096-7.

¹⁴ İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Sicill-i Ahvâl Dosyaları, No. 111.

¹⁵ İstanbul Barosu Arşivi, Sicil No: 284.

¹⁶ İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Sicil Defterleri, c. 1, s. 197.

¹⁷ İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Sicill-i Ahvâl Dosyaları, No. 111.

¹⁸ Bk. İrâdeler, Taltifât, Dosya no: 13, 1310/B-039.

Ali Nureddin Efendi, İstanbul Barosu'na kayıtlı olarak bir dönem de avukatlık yapmıştır.¹⁹

F. Vefatı

Soyadı kanunu ile “Yüce” soyadını alan Ali Nureddin Efendi, 20.06.1937’de vefat etmiş ve Karacaahmet Mezarlığı 2. adadaki aile kabristanına gömülmüştür. İstanbul Barosu arşivindeki sicil dosyasında vefatından bir süre sonra eşi Hünerver Yüce tarafından verilen dilekçeden anlaşıldığına göre en son ikamet adresi, Üsküdar İlçesi İhsaniye Mahallesi, Köprülü Sokak’tır.²⁰

G. Eserleri

1. **Cevâhîru’z-zevâhir:** Ali Nureddin Efendi’nin Mustafa Sîret ile birlikte hazırladığı bu eser, edebî konularda çeşitli Arapça ve Türkçe şiir, vecize, atasözü, bilmece vb. türlerden oluşturulan edebî bir seçkidir. Eserde Arapça malzemenin tercümesi verilmektedir. 144 sayfa olan eser, 1310 (1892) yılında Enver Efendi Matbaasında basılmıştır. Kitapta Ali Nureddin’in hocası Fatih Dersiamlarından Urfalı Mehmed b. Ömer Efendi’ni, kardeşi Abdülkadir Sadreddin Efendi’nin, Bâbîâlî Buhârî-i Şerîf hocası İbrahim Refet Efendi’nin, Çankırı ceza reisi Ahmed Vehbi Efendi’nin, Beyrut ulemâsından Seyyid Muhammed Said el-Ezherî’nin takrîzleri bulunmaktadır.

2. **Envâru’l-edeb:** Ali Nureddin Efendi, Mustafa Sîret ile birlikte yazdığı *Cevâhîru’z-zevâhir*’de yazdığı bölümleri bazı ilavelerle ayrıca İstanbul’da 1901 yılında 121 sayfa olarak basmıştır. Bu makalede çeviriyazısını sunduğumuz kaside de bu kitap içerisinde yer almaktadır.

3. **Kelâmu’l-mulûk mulûku’l-keâm:** İstanbul Alem Matbaasında 1311/1894 yılında 56 sayfa olarak basılmıştır. Padişahların yazdıkları bazı şiirleri kronolojik sıraya göre toplayan bir antoloji şeklindedir.

4. **Envâru’l-Hamîd fî fıkhi ehli’t-tevhîd:** 1317-1318 (1899-1900) yıllarında İstanbul’da Bâb-ı Âli 38 numaralı matbaada 3 cilt olarak basılmış bir ilmihal kitabıdır.

Ali Nureddin Efendi *Envâru’l-edeb* adlı eserinin arka kapağında bunların yanında henüz basılmamış bazı kitapları olduğunu ifade etmiştir. Bu kitaplar şunlardır:

1. *Esbâbu’l-gufrân terceme-i câmi’ati’l-îmân* (derdest-i tab’)

¹⁹ İstanbul Barosu Arşivi, Sicil No: 284.

²⁰ İstanbul Barosu Arşivi, Sicil No: 284.

2. *Envâr-ı Kitâbet* (derdest-i tab')

3. *Envâru'l-ezhâr fî tabakâtu'l-ezhâr* (derdest-i tab')

4. *Tenwîru'l-ezhân fî târihi âl-i Osmân*: Müellif, bu kitabın kırk cildi bulacağını ve bu ciltlerin çoğunun telifini tamamladığını belirtmektedir.

II. KASÎDE FÎ ESMÂ'S-SÜVER

Ali Nureddin Efendi, “*Kasîde-i Bediyye*” başlığı verdiği tercümesini ilk kez Mustafa Siret ile birlikte hazırladığı *Cevâhiru'z-zevâhir*'de yayınlamış daha sonra *Envâru'l-edeb* adlı eserinin başına koymuştur. Bu eserin girişinde konuyla ilgili şunları söylemektedir:

“Evsâf-ı mâlâ nihâye-i nebeviye hakkında ulemâ ve şu'arâ-yı islâmiyye tarafından pek çok kasaid inşâd olunmuş ve her biri birer hazîne-i belâgat itlâkına şâyân bulunmuştur.

Nefhu't-Tîb nâm kitâb-ı müstetâbda müsâdif-i nazar-ı ibtihâcım olup bî't-tercüme birkaç sene evvel mevki-i intişâra vaz eylediğim *Cevâhiru'z-zevâhir* nâm eser-i müş-tereye derc edilmiş olan Endülüs ulemâsından İbn Câbir hazretlerinin kasîde-i bediyyesini mea't-terceme *Envâru'l-edeb*'e fâtiha itihâzıyla tefe'ül eyledim.

İbn Câbir merhûm süver-i celîle-i Kur'âniyyeyi kasîde-i bediyyesinde ale't-tertib telmih eylemiş ve müşârun ileyhden evvel bu yolda hiçbir kimse tarafından söylenmemiş ve sonra tanzîr edenler bulunmuş ise de, o derece-i belâğata isâl edilememiştir.

Zaten kasîde bir eser-i nefis ve belki beş on şerhe muhtaç bir lü'lü-i arîs ise de velev böyle âdîce olsun tercümesinin küşe-i nisyânda bırakılmasına bir türlü gönül râzı olmadığından esâmî-i süver-i celîleye işârât vaz'ıyla kasîde-i bediyye aynen derc ve ma'nâ-yı icmâlden ibâret olan tercemede ba'de't-tashih tezyil edildi”.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığına göre söz konusu kasidenin tercümesi *Cevâhiru'z-zevâhir* adlı eserdeki ilk baskısından sonra bir takım düzeltmelerle *Envâru'l-edeb* adlı kitapta yeniden yayınlanmıştır.

Ali Nureddin Efendi tarafından eserin mukaddimesinde açıklandığı gibi Makkarî, *Nefhu't-tîb*'de almış beş beyitlik kasidenin tamamını nakletmiş ve bu kasîdeye yapılan bazı nazîreleri de zikretmiştir.²¹ Makkarî'ye göre bu kasidenin Kâdî İyâz'a (ö. 554/1149) nispeti hatalıdır. Kasîdenin asıl nâzımı İbn Câbir

²¹ Makkarî, *Nefhu't-tîb*, VII, 324-332; Kılıç, Hulusi, “İbn Câbir”, *DİA*, XIX, 384-385.

el-Endelusî'dir (780/1378).²²

İbn Câbir el-Hevvârî el-Endelusî, 698 (1299)'da Meriye'de doğmuş, ilk tahsilini burada görmüştür. 738 (1338) yılında hacca gitmek üzere Endülüs'ten ayrılmış, Mısır'da Ebû Hayyân el-Endelusî'den ders almıştır. Hac dönüşü Dimaşk'ta, Ba'lebek'te tahsiline devam etmiştir. 743 (1342)'de Haleb'e giderek burada hocalığa başlamıştır. Öğretim hayatındaki başarısı ve şiirleri ile şöhret bulmuş ve dönemin âlimleri ve edipleri ile iyi ilişkiler kurmuştur. İbn Câbir daha sonra Halep'ten ayrılarak el-Bîre'ye (Birecik) yerleşmiş ve ömrünün sonuna kadar burada kalmıştır. Artukoğulları sultanlarının himayesini görmüş ve onlara şiirler yazmıştır. 780/1378'de el-Bîre'de vefat etmiştir. Eserleri arasında en dikkat çekenleri bediîye türünün ilklerinden olan ve Bedüyyetu'l-'umyân diye şöhret bulan "*el-Hulletu's-siyerâ fi medhi hayri'l-verâ*" adlı kasidesidir. Bunun yanında pek çok ilme dair manzûmeleri bulunmaktadır.²³

Kâdi İyâz'ın surelerin isimlerinden tevriye sanatını kullanarak söz ettiği uzun bir hutbesinden esinlenilerek nazmedilen kasidenin asıl teması, Hz. Peygamber'in, ehl-i beytin ve aşere-i mübeşşerenin methidir. Kasidede Hz. Peygamber'in faziletlerinden, mucizelerinden, gazvelerinden bahsedilmiştir. Kırk dokuzuncu beyitle salât u selam ile Hz. Peygamber'in methine son verilerek aşere-i mübeşşerenin ve ehl-i beytin isimlerini zikretmiştir. Şair bunları anlatırken her bir beyitte birkaç surenin adını telmih yoluyla kullanarak sırasıyla Kur'ân-ı Kerîm'deki sureleri saymıştır. Bununla Hz. Peygamber'in ebedî mucizesi Kur'ân'ın onun hayatındaki yerine işaret edilmektedir.

Makkarî'nin naklettiği kasîde altmış beş beyit olduğu görülmektedir. Nured-din Efendi kasidenin elli yedi beytini tercüme etmiştir. Bu durum kullandığı nüshanın beyitlerin tamamını ihtiva etmiyor olmasından kaynaklanabilir.

Tercümede açıklamalı bir yol izlendiği görülmektedir. Bazı beyitlerin tercümesinde âyet ve hadislere yer verilerek bunların mazmunlarını açıklama yoluna gitmiştir. Çoğunlukla bu âyet ve hadisler tercüme edilmiştir.

Tercümede dikkat çeken hususlardan biri de özel isimlerin özellikle de Hz. Peygamber'in isminin beyitlerin mânâlarına uygun düşen sıfatlarla zikredilmesi-dir. Mesela, nimetlerden bahsederken "Nebiy-i nimetullah", âhiretle ilgili konularda "Şefî'i ümem", ümmetin azametinden bahsederken "nebiyy-i âlişân"

²² Makkarî, *Nefhu't-tîb*, VII, 324. Bu kasîde Prof. Dr. Recep Dikici tarafından Süleymaniye Kütüphanesi Âşir Efendi Bölümü, nr. 437/1 nüshasına dayanılarak Kâdi İyâz'a nispetle yayınlanmış ve tercüme edilmiştir. Bk. Dikici, Recep, "Kâzî İyâz'ın Hz. Peygamberi Medhettiği Kasîdesi", *Diyanet İlmî Dergi*, c. 28/3, s. 45-52.

²³ Kılıç, Hulusi, "İbn Câbir", *DİA*, XIX, 384-385.

vb. övücü sıfatlar kullanılmıştır. Bu anlamda kullanılan diğer bazı sıfatlar şunlardır: Server-i enbiyâ şefî-i rûz-i cezâ, uluvv-i şân cenâb-ı habîb-i Mennân, mahbûb-i Cenâb-ı kibriyâ, müstecmi'-i kemâlât-ı beşeriyye olan Cenâb-ı neciyyullâh, emîn-i metîn ve rasûl-i rabbi'l-âlemîn, nebiyy-i mahmûdü's-siyer, eşref-i veled-i Adnân, rasûlü's-sekaleyn.

Kasîde-i Bedîiyye Tercümesi

فِي كُلِّ (فَاتِحَةٍ) لِلْقَوْلِ مُغْتَبِرَهُ * حَقُّ الشَّاءِ عَلَى الْمُنْبَغُوثِ بِال(بَقْرَهُ)

Akvâl-i mergûbenin fâtiha yani ibtidâsında medh u senânın ecmeli, bi'seti Süre-i Bakara ile mübeyyen ve nûr-i nübüvveti ibtidâ-yı mahlûkât olan Hazret-i Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*) efendimizin şân-ı 'âli-i risâletpenâhîlerine ehak ve ahrâdır.

فِي (آلِ عِمْرَانَ) قَدْ مَا شَاعَ مَبْعَثُهُ * رِجَالُهُمْ وَ(النِّسَاءِ) اسْتَوْضَحُوا خَبْرَهُ

Âli-i İmrân'da yani Hazreti İsâ (aleyhisselâm)'ın zamanlarında bile bi'seti Mustafaviyye şâyi' olup ricâl ve nisâ keyfiyet-i nübüvvet ve haber-i risâleti istizâh etmişlerdi.

مَنْ مَدَّ لِلنَّاسِ مِنْ نِعْمَاءٍ (مَائِدَةً) * عَمَّتْ فَلَيْسَتْ عَلَى (الْأَنْعَامِ) مُقْتَصِرَهُ

Öyle bir Nebiyy-i ni'metullâhdır ki: Taraf-ı ilâhîden kendisine inzâl olunan Süre-i Mâide'de ümmet-i necîbelerine cânib-i Rahmân'dan olan in'âm u ihsân ve husûsan ümem-i sâireye ekli harâm olan vühûş ve sibâ'dan ma 'adâ hayvanât-ı berriye ve bahriyenin ekli helâl olduğu bast ve temhîd olunup azamet-i nübüvvetlerine işâreten sâir ümmetlere olduğu gibi cihet-i hilliyet koyun, sığır, deveye kasr olunmamıştır.

(أَعْرَافُ) نِعْمَاءُ مَا حَلَّ الرَّجَاءُ بِهَا * إِلَّا وَ(أَنْفَالُ) ذَاكَ الْجُودِ مُبْتَدِرَهُ

Nesîm-i refah ve rahata her ne vakit arzu ve talep taalluk etse hemân ol Nebiyyu'r-rahmenin bahr-ı cûd u keremi ganimetleri tebâdüre başlar.

بِهِ تَوَسَّلَ إِذْ نَادَى (بِتَوْبِيَّتِهِ) * فِي الْبَحْرِ (يُؤْتِسُ) وَالظُّلْمَاءُ مُغْتَكِرَهُ

Hazret-i Yûnus (aleyhisselâm) denizde ve zulmet-i muhavvife içinde tövbe ile meşgul oldukları zaman müstecmi'-i kemâlât-ı beşeriyye olan Cenâb-ı Neciyyullâh'a tevessül ile necât bulmuşlardır.

(هُودُ) وَ(يُوسُفُ) كَمْ خَوْفٍ بِهِ أَمِنَا * وَلَنْ يُرْوَعَ صَوْتُ (الرَّوْعِدِ) مَنْ ذَكَرَهُ

Hûd ve Yusuf (aleyhisselâm) nice korku ve mesâibi mahzâ emîn-i metîn ve

rasûlü rabbi'l-âlemîn efendimize tevessülle geçirek her bir havf u haşyetten emîn ve sâlim oldular. Hatta o seyyid-i kâinâtın ism-i celîlîni yâd edeni savt-ı ra'd dahî korkutamaz.

مُضْمُونُ دَعْوَةِ (إِبْرَاهِيمَ) كَانَ وَفِي * بَيْتِ الْإِلَهِ وَفِي (الْحَجَرِ) التَّمِشِ أَثَرَةٌ

İbrahim (aleyhisselâm) beytu'l-harâmı necl-i kerîmleri İsmail (aleyhisselâm) ile i'mâra mübâderetleri esnâsında²⁴ ﴿رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ...﴾ âyet-i kerîmesini makâm-ı duâda îrâd buyurmuşlar idi ki işte o duâ-yı şerîfin mazmûn-ı latîfi Hazret-i risâletpenâh efendimizdir. Onun âsâr-ı celîlesini Hicr'de²⁵ teharrî ve talep ile bu beyitte²⁶ [Ben İbrâhim'in duası, kardeşim İsâ'nın müjdesi ve annemin rüyasıym] hadîs-i şerîfine işâret vardır.

ذُو أُمَّةٍ كِدَوِيٍّ (التَّحْلِ) ذِكْرُهُمْ * فِي كُلِّ قَطْرِ فَسُبْحَانَ الَّذِي فَطَرَهُ

Öyle bir ümmet sâhibidir ki: Ezkâr-ı haseneleri arıların uğultusu gibi bîhisâb olup âfâkı ihâta etmiştir. O peygamber-i âlîşân'ı halk eden Cenâb-ı Hakk'ı tesbîh ederim.

(بِكَهْفٍ) رَحْمَاهُ قَدْ لَادَ الْوَرَى وَبِهِ * بُشْرَى ابْنِ (مَرْيَمَ) فِي الْإِنْجِيلِ مُشْتَهَرَةٌ

Cümle enâm Hazret-i şefî-i ümmetin mevhibe-i ilâhiye olan penâh-ı rahmetine ilticâ etmişlerdir. Hatta Hazret-i Meryem'in oğlu bulunan Hazret-i İsa (aleyhisselâm)'a münezzel olan İncil-i Şerîf'te bi'setleri tebşîr olunduğu müştehir, olvechile kendileri beşâret-i ekberdir. Ânifen zıkr olunan hadîs-i şerîfe bu beyitte de işâret vardır.

سَمَاءُ (طَهَ) وَخَصَّ (الْأَنْبِيَاءَ) عَلَى * (حَجِّ) الْمَكَانِ الَّذِي مِنْ أَجْلِهِ عَمَرَهُ

Hazreti Rabb-i Zü'l-celâl o nebiyy-i mahmûdü's-siyer'i Tâhâ tesmiye buyurup enbiyâ-yı 'izâm hazerâtını mahzâ eşref-i veled-i Adnân için i'mâr buyurdukları beyt-i mübâreki hac ve tavafa teşvik etmişlerdir.

(قَدْ أَفْلَحَ النَّاسُ) (بِالتَّوَرِ) الَّذِي عَمَرُوا * مِنْ نُورِ (فُوقَانِهِ) لَمَّا جَلَّأَ غُرَزَهُ

O Nebiyy-i Ekrem hürmetine der ki: Nûr-i Furkân-ı 'azîmu's-şân perte-

²⁴ ﴿رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ ۗ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (Bakara: 2/129). «Ey Rabbimiz! Onların arasında onlardan bir resûl gönder ki, onlara âyetlerini okusun. Onlara kitap ve hikmet talim etsin. Ve onları nezih bir hale getirsin. Şüphe yok ki Sen, evet Sen azîzsın, hakîmsin.»

²⁵ Hicr, mesâkin-i Semûd'dur ve Hicru'l-Ka'be beyt-i şerîfin cânib-i şimâlisinde vâki Hatîm ile müdâr olan mevziden ibarettir ki Beyt-i şerîftendir.

²⁶ Heytemî, Mecmau'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid, (thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş), Dâru'l-Fikir, Beyrut 1994, VIII, 409.

vendâz-ı gurur olduğu günden ümmet-i necîbe-i Muhammediyye felâh u necâha muvaffak ve envâr-ı kudsiyyet ile umrân-ı nimetine müstağrak olmuşlardır.

أَكَابِرُ (الشُّعْرَاءِ) اللُّسْنِ قَدْ عَجَزُوا * كَا (لُتْمَلِ) إِذْ سَمِعَتْ أَدَانَهُمْ سُورَةَ

İcâznümâ-yı 'ukûl olan Kur'ân-ı Kerîm'den ekâbir-i şuarâ-yı Arab itirâf-ı acz edip fesâhat ve belâğatlerine mağrûren her biri bir heykel-i belâğat kesilmiş olan o şuarâ-yı Arab süver-i mu'cize-i Kur'âniyyeyi işittikçe kemâl-i acizlerinden karınca mertebesine tenezzül etmişlerdir.

وَحَسْبُهُ (فَقَصَصَ) (لِلْعُنْكَبُوتِ) أَتَى * إِذْ حَاكَ نَسْجًا بِبَابِ الْعَارِ قَدْ سَتَرَهُ

Uluvv-i şân-ı cenâb-ı habîb-i Mennân (sallallahu aleyhi ve sellem)'e kıssa-i ankebût kâfidir ki gelip de urduğu ağ ile bâb-ı gârı tamamen setretmesi ekber-i mucizâtındandır.

فِي (الرُّومِ) قَدْ شَاعَ قَدَمًا أَمْرُهُ وَبِهِ * (لِقَمَانُ) وَفَقِيَ لِلدَّرِّ الَّذِي نَثَرَهُ

Cenâb-ı fahr-i rusûl (sallallahu aleyhi ve sellem)'in cümle-i mu'cizatından biri de sanâdîd-i Kureyş; Fûrs'ün gâlibiyeti ve Rûm'un mağlubiyetiyle temeddüh ve iftihâr ve bu haber yevm-i Bedir'de şuyû' ve intişâr etmekle sûre-i mezkûre nâzil ve birkaç sene zarfında gâlibiyetleri zâil olup Fûrs'ün mağlup olacağı tebşîr olunmuştur ki ihbâr-ı kable'l-vukû'dur ve Lokman dahî o Nebiy-i 'âlî-kadrin hürmetine neşr-i dürer-i hikem ve nesâyihe muvaffak olmuştur.

كَمْ (سَجْدَةٍ) فِي طَلِي (الْأَحْزَابِ) قَدْ سَجَدَتْ * سُيُوفُهُ فَأَرَاهُمْ رَبُّهُ عِبْرَةً

O Nebiy-i âlem'le ashâb-ı kirâmın seyf-i sâtî'ları nice secdeleri ahzâbın²⁷ boyunlarında secde ve muğayyiru'l-ahvâl olan Cenâb-ı Rabbi'l-âlemîn'in bu vakada çok ibretlerini müşâhede ettiler.

(سَبَا) هُمْ (فَاطِرُ) السَّبْعِ الْعُلَا كَرَمًا * لِمَنْ (بِيَّاسِينَ) بَيْنَ الرُّسُلِ قَدْ شَهَرَهُ

Cenâb-ı Hâlık-ı semâvâtî'l-'ulâ ism-i şerîf-i Yâsin ile rüsûl-i kirâmı beyninde kadrini ilâ ettiği habîb-i müctebâsını tekrîmen gazve-i mezkûrede ahzâbdan birçoklarını esir ettirmiş idi.

فِي الْحَزْبِ قَدْ (صُنَّتِ) الْأَمْلاُكَ تَنْصُرُهُ * (فَصَادَ) جَفَعَ الْأَعَادِي هَازِمًا (رُومَةَ)

Mansûrun min 'idillâh olan Cenâb-ı Peygamber'in gazavâtında melâike-i kirâm hazerâtı mahzâ nusreti zımında saflar bağlayıp kesretleriyle tefâhur eden

²⁷ Gazevât-ı seyyidü'l-kevneynden olan Hendek vakasında her kabileden cem olunup hemdest muâvenet ve ittihâd olarak cümleten peygambere harb ve kılâl için Medîne'yi muhâsara ettiler-di. Gazve-i Hendek, ânin semeresidir. Ona gazve-i ahzâb da denir.

a'dâullahın zanlarının hilâfî olarak 'inân-ı ictihâdları hezîmete munkalib olmuş-tur.

(لِغَافِرِ الذَّنْبِ فِي تَفْصِيلِهِ سُورَةٌ * قَدْ فَضِّلْتُ) لِمَعَانٍ غَيْرِ مُنْحَصِرَةٍ

Ğâfir-i zenb olan Allah-ı zü'l-celâl Nebiy-i ekreminin fezâilini ve sâir enbiyâ-i 'izâm hazarâtına tafdîli hakkında inzâl buyurduğu süver-i Kur'âniyye ol derece me'ânî-i kesîreyi hâvîdir ki hasr u ta'dâdı kâbil olamaz.

(سُورَةٌ) أَنْ تَهْجُرَ الدُّنْيَا (فَرَحُفَهَا) * مِثْلُ (الدُّخَانِ) (فَيَغْشَى) عَيْنَ مَنْ نَظَرَهُ

Nebiy-i zîşânın müşâvere ve müzâkere ve nasîhati dünyayı terk ve hicrândır. Zira müzahrefâtı duman gibidir ki ona nazar edenin gözünü görmeden men eder.

عَزَّتْ شَرِيْعَتُهُ الْبَيْضَاءُ حِينَ آتَى * (أَحْقَافُ) بَدْرٍ وَجُنْدُ اللَّهِ قَدْ نَصَرَهُ

O Nebiy-i Ekrem'in yevm-i Bedir'de üç yüz beş ashâbdan ibâret olan ordusu kumluk ve gayet kaypak bir ordugâhta bulunmasıyla beraber sanâdîd-i Kureyş'in mükemmel ve mücehhez ordusunu muzmahil ve perişan, şeriat-ı beyzâ-i Ahmediyesini aktâr-ı cihâna izzetle ilan buyurmuşlar ve nusret-i şân-ı nübüvvetleri için min 'indillah melâike-i kirâm i'zâm kılınmışlardır.

فَجَاءَ بَعْدَ (الْقِتَالِ) (الْفَتْحِ) مُتَّصِلًا * وَأَضْبَحَتْ (حُجْرَاتُ) الدِّينِ مُنْتَصِرَةً

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) efendimiz hazretleri emr-i ilâhiye imtisâlen küffâr-ı Mekke ile olan gazevât-ı celîlesinde dâimâ fütühât-ı rabbânîye erişip hucurât-ı dîn-i mübîn sabah-ı nusret-envârına müstağrak olmuştur.

(بِقَافٍ) و(الدَّارِيَاتِ) اللَّهُ أَقْسَمُ فِي * أَنْ الَّذِي قَالَهُ حَقٌّ كَمَا ذَكَرَهُ

Kâdir ism-i şerîfiyle müevvel "Kâf" ve rih-i sarsar-ı hâlik ile müfesser "Zâriyât"a Cenâb-ı zü'l-celâl kalem buyurur ki cânib-i samedânîsinden münezzel Kur'ân-ı Kerîm ve nebiyy-i azîm küffâr-ı Mekke'nin inkârları gibi olmayıp iddiâyı nübüvvetleri vechile Kur'ân: kelâm-ı Mennân ve Zât-ı Muhammedîleri peygamber-i âhiru'z-zemândır.

فِي (الطُّورِ) أَبْصَرَ مُوسَى (نَجْمًا) سَوْدِيَّةً * وَالْأَفْقُ قَدْ شَقَّ إِجْلَالًا لَهُ قَمَرَةً

Ol rahmeten li'l-âlemîn (sallallahu aleyhi ve sellem)'in necm-i ikbâl ü siyâdeti Tûr-i Sînâ'da Hazret-i Musa (aleyhisselâm)'a münceîl olmuş ve mucizât-ı bâhirelerinden olmak ve ulüvv-i şân-ı nübüvveti taraf-ı Bârî'den tebcil buyrulmak üzere işâret-i nebeviyyeleriyle kamer inşikâk etmişti.

أَسْرَى فَتَالَ مِنْ (الرَّحْمَنِ) (وَاقِعَةً) * فِي الْقَرْبِ ثَبَّتَ فِيهِ رَبُّهُ بَصْرَةً

Mahbûb-i Cenâb-ı kibriyâ (aleyhi ekmelu't-tehâyâ) leyle-i mi'râcda bi-kudretillah seyr ile cânib-i Rahmân'dan bir vâkıya nâil ve metânet-ı basar-ı basîretleri hakkında ²⁸ ﴿مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى﴾ tebcîli orada vâki olmuştur.

أَرَاهُ أَشْيَاءَ لَا يَقْوِي (الْحَدِيدُ) لَهَا * وَفِي (مُجَادَلَةٍ) الْكُفَّارِ قَدْ أَرَّرَهُ

Leyle-i mi'râcda ol rasûl-i mücâhid (sallallahu aleyhi ve sellem)'e cânib-i Hak'tan bir takım eşya irâ'e ve inâyet ve ihsân buyruldu ki onlara hadîd bile mukâvemet edemez. Hîn-i mücâdele ve muhârebede o eşyanın kuvveti küffârı ihâta ve istilâ etmiştir ki o da kuvve-i bâtına-i nebeviyedir.

فِي (الْخُشْرِ) يَوْمَ امْتِحَانِ) الْحَلْقِ يَقْبَلُ فِي * (صَبَّ) مِنَ الرُّشْلِ كُلِّ تَابِعِ آثَرَهُ

Halâkın imtihânı olan rûz-i cezâda şefu'l-ümem efendimiz rüsül-i kirâmdan müretteb bir saff-ı âlî içinde olduğu halde kabul-i ilâhîye mazhar olur. Ol enbiyâ-i izâm isr-i peygamberîlerine cümleten müttebi'dir.

كُفُّ (يُسَبِّحُ) اللَّهُ الْخُصَاةُ بِهَا * فَاقْبَلْ (إِذَا جَاءَكَ) الْحَقُّ الَّذِي قَدَرَهُ

O nebiyy-i kerîmin mucizesi olarak semâvât ve arzdaki mahlûkât ve husûsan yed-i saâdetlerine almış oldukları ufak taşların ne suretle Cenâb-ı Hakk'ı tesbîh ettiklerini teemmül eyle de meb'ûsün min tarafî'l-Hak olan peygamberin hakîkatini teslim ve kadr-i âlîsine ta'zîm et.

قَدْ أَبْصَرْتُ عِنْدَهُ الدُّنْيَا (تَعَابُنَهَا) * نَأَلْتُ (طَلَأًا) لَمْ يَضْرِبْ لَهَا نَظْرَهُ

Dünya nezd-i peygamberânîlerinde kendi teğâbununu görerek nâil-i metrûkiyyet olup taraf-ı risâletten ol cihete bir nazar bile masrûf buyrulmadı.

(تَحْرِيمُهُ) الْحُبُّ لِلدُّنْيَا وَرَغْبَتُهُ * عَنْ زُهْرَةَ (الْمَلِكِ) حَقًّا عِنْدَمَا نَظَرَهُ

Dünya ve ziyetinden i'râz ve o ciheti zât-ı pâklerine tahrîm ve zühre-i zâhire-i mülke riyâz-ı cinânı tercîh ve takdîm buyurdıkları erbâb-ı besâir indinde muhakkaktır.

فِي (نُونٍ) قَدْ (حَقَّتِ) الْأَمْدَاخُ فِيهِ بِمَا * أَتْنَى بِهِ اللَّهُ إِذْ أَبْدَى لَنَا سِيرَتَهُ

Ol nebiyy-i zîşânın medihlere kesb-i istihkâk buyurmuş oldukları sûre-i Nûn'da siyer-i nebeviyelerinin tafsîlâtı ve Cenâb-ı Hakk'ın hakk-ı âlîlerinde olan senâ-yı rabbânîleri ile müberhendir.

بِجَاهِهِ (سَأَلَ) (نُوحٌ) فِي سَفِينَتِهِ * شَفْنَ النَّجَاةِ وَمَوْجَ الْبَحْرِ قَدْ عَمَرَهُ

Hazreti Nûh (aleyhisselâm) tufanda râkib oldukları sefîneyi emvâc-ı bahr setrettiği halde ol nebiyy-i ekrem'in hürmetine Cenâb-ı Hak'tan necât talep etmeleri üzerine sefîne-i mübârekeleri necât bulmakla gark korkusu zâil ve emellerine nâil olmuşlardır.

وَقَالَتْ (الْحِجْرُ) جَاءَ الْحَقُّ فَاتَّبِعُوا * (مُزَوَّلًا) تَابِعَا لِلْحَقِّ لَنْ يَذْرَءَهُ

Tavâif-i cin bile ol rasûlü's-sekaleyn (sallallahu aleyi ve sellem)'in hakkiyyetini itirâf ve tasdik edip ve "hakkı terk etmeyip daimâ hakka tâbi olan müzemmile tâbi olunuz" kelâm-ı hakikat- encâmıyla birbirlerini tebşîr etmişlerdir.

(مُدَّتُوا) شَافِعًا يَوْمَ (الْقِيَامَةِ) (هَلْ) * (أَتَى) نَبِيِّ لَهُ هَذَا الْعَلَاءُ زُخْرَهُ

Yevm-i kıyâmette ümmet-i necîbelerinin 'uyûb ve zünûbunu şefâat edici olan şefî'u'l-arasât mahzâ zât-ı müddesirdir ki bu derece 'uluvv-i menzileti bulunan ve şeref-i şâna nâil olan hiçbir nebî gelmemiştir.

فِي (الْمُزَسَّلَاتِ) مِنْ الْكُتُبِ انْجَلَى (نَبَأً) * عَنْ بَعْثِهِ سَائِرِ الْأَخْبَارِ قَدْ سَطَرَهُ

Kütüb-i münezzele-i mukaddesede nâm-ı nebevîleri incilâ ve bi'set-i celileleri ahhbârı mastûr ve manzûr-i uyûn-i ukalâ olan nebiyy-i Ekrem zât-ı Hazreti Ahmedîleri olduğunda şüphe yoktur.

الطَّافَةُ (النَّازِعَاتِ) الصُّبِيمِ فِي زَمَنِ * يَوْمًا بِهِ (عَبَسَ) الْعَاصِي لِمَا دَعَرَهُ

Cenâb-ı Hakk'ın nebiyy-i muhteremine eltâf-ı ilâhiyyesi olarak ta'yîn ve tahsîs buyurmuş olduğu melâike-i kirâmdan ve husûsan şerîat-i mutahharasının ahkâm-ı adâlet-ittisâmından havf ile küffâr-ı bedkâr mütehâllik oldukları sû-i ahlâklarının icrâsına muktedir olamadıklarından me'yûs ve mükedder kaldılar.

إِذْ (كُوِّرَتْ) سَمْسُ ذَاكَ الْيَوْمِ وَ(انْفَطَرَتْ) * سَمَاوُهُ وَدَعَتْ (وَيْلٌ) بِهِ الْفَجْرَهُ

Cenâb-ı Hallâk Kur'an-ı Azîm'de beyan buyurduğu vechile âfât-ı kıyâmetten olan güneşin tekevvür ve semânın tafatturunda şefî'-i ümmetin himâye-i nebiyyesine ilticâ etmeyen küffâr ve füccâra azâb-ı elîm mev'ûd ve muhakkaktır.

وَلِلسَّمَاءِ (انْشِقَاقٌ) وَ(الْبُرُجُ) خَلَّتْ * مِنْ (طَارِقِ) الشُّهُبِ وَالْأَفْلَاقِ مُسْتَرَّةً

Eşrât-ı sâatten olduğunu müfessirîn-ı izâm hazarâtının müttefikân beyan buyurdıkları semâ ve burûcun inşikâkı kudret-i samedâniyyeleriyle vukûbulup envâr-ı kevnîyye zalâm-ı ebediyyeye ve umrân-ı buldân fezâ-yı nâmütenâhiye munkalib olur ki: bu musîbetin rü'yetinden ümmet-i necîbeleri masûn kalmaları mahzâ o Rahîm u Kerîm'in uluvv-i menzilet ve azamet-i rahmetine diğerk bir burhân-ı lem yezeldir.

فَسَيِّحِ اسْمَ) الَّذِي فِي الْخَلْقِ شَفَعَهُ * (وَهَلْ أَتَاكَ) حَدِيثُ الْخَوْضِ إِذْ نَهَرَهُ

Cenâb-ı Erhamu'r-râhimîn te'âlâ ve tekaddes hazretlerinin ism-i celîl-i rubûbiyetlerini cem'î-i ilhâd ve tevîlât-ı sahîfeden tenzîhle tesbîh eyle zîrâ ta'dâdı kâbil olmayan bu kadar seyyiâtımızı şefâat için Cenâb-ı şefî'i'l-ümemi ba's ve bu sûretle bizi garîk-i lüccce-i mağfîret buyurdu ve cennet-i a'lâsında habîb-i ekremle-ri ve nebiyy-i muhteremleri hürmetine bir 'ayn (pınar) halk buyurmuşlardır ki o ayndan arzu edenlere birer cedvel bölünüp emredecekleri mahallere kadar akar. ²⁹ (عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ وَيَجْرُونَهَا نَجِيزًا) âyet-i celîlesinin tefsîrinden me'hûzdur, bu haber-i meserret-eser vâsıl-ı sem'-i iftihârın olmadı mı?

كَرَّالْفَجْرِ) فِي (الْبَلَدِ) الْمَخْرُوسِ غُرَّتُهُ * (وَالشَّمْسِ) مِنْ نُورِهِ الْوَضَّاحِ مُسْتَبْرَهُ

Beytullahi'l-harâm'a müstevlî olan sevâd-ı küfr fecr-i sâdık gibi leme'ân eden gurre-i nübüvvetleriyle beyâz-ı islâmiyyeye mübeddel olup envâr-ı sâtı'alarıyla âfâkı ihâta ve güneşin ziyâsı ona nispetle istitâre âmâde olmuştur.

(وَاللَّيْلُ) مِثْلُ (الضُّحَى) إِذْ لَاحَ فِيهِ (أَلَم) * (نُشْرِخُ لَكَ) الْقَوْلُ فِي أَخْبَارِهِ الْعَطْرَةَ

Sûre-i elem neşrah hakk-ı ehakk-ı risaletpenâhîlerinde lâyh ve lâmi oldukça sevâd-ı leyl hükmünde olan ibâdet-i esnâm ve envâ-ı âsâm hakikat-i nebeviye ile islâma muhavvel olduğundan o nebiyy-i âlî ve resûl-i hâdî'nin ahhâr ve mucizât-ı bâhirâtlarını şerh ve ta'dâd muattır-ı elsine ve fuâddır.

وَلَوْ دَعَا (الْيَتِيمَ وَالرَّيْثُونَ) لَايْتَدَرَا * إِلَيْهِ فِي الْحِينِ (وَأَقْرَأ) تَسْتَبِينَ خُبْرَهُ

Ol şefî-i ümmetin bir takım emvâtı Cenâb-ı kâdir-i zü'l-celâl'in izniyle ihyâ, onlar dahî nübüvvetlerini tasdîk ettikleri müstağnî ani'l-implâ olup ancak cemâd kısmından olan incir ve zeytundan bile şeref-i istifsâr vâki olsa idi hurma ağacında olduğu gibi Lebbeyke yâ rasulallah nidâsıyla o anda li ecli't-tasdîk huzûr-i risâletlerine şitâbân olacakları şüphesiz idi. Dekâyık-ı ahvâl-i saâdet-iştîmâl-i nebeviyelerine kesb-i ittîlâ için kasîdenin kiraatini ikmâl ve vird-i zebân-ı zülâl eyle.

فِي لَيْلَةِ (الْقَدْرِ) كَمْ قَدْ حَارَ مِنْ شَرَفٍ * فِي الْفَخْرِ (لَمْ يَكُنِ) الْإِنْسَانُ قَدْ قَدَرَهُ

Ol nebiyy-i sâhibi'l-kadr leyle-i mübâreke-i kadirde nice şeref u mefâhiri ihrâz buyurmuşlardır ki: o derece fahr u mübâhâtı istihsâle hiçbir insan muktedir olamaz. Müfessirin-i kiram hazeârtının beyan buyurdukları vechile Cenâb-ı kâdir-i mutlak efdal-i rusûl (sallallahu aleyhi ve sellem) efendimiz hazretlerine vahiy buyurduğu Kur'ân-ı Kerîm'i leyle-i mezkûrede cümleten ve def'aten levh-i

²⁹ İnsan: 76/6.

mahfûz'dan semâ-i dünyaya inzâl ve ümmet-i merhûmeleri efrâdı hakkında o geceki ibâdetin sevabı bin ay vukû bulacak ibâdâtın ecrine muâdil olduğunu tebşîr etmekle kadr-i celil-i nebevilerini bir kat daha i'la buyurmuşlardır.

كَمْ (زُلْزَلَتْ) بِالْحِجَادِ (العَادِيَاتِ) لَهُ * أَرْضٌ (بِقَارِعَةٍ) التَّخْوِيفِ مُشْتَرَةٌ

Ol rasûl-i Kadir-i zü'l-celâl hazretlerinin rif'at-i kadr-i menziletlerinin delil-i celîli olmak üzere huyûl (atlar) şecâat-i mecbûlleri pek muhavvif mahalleri teshîr ve en uzak yerlere kadar intişâr ve hecemât-ı sebbâ'aneleri arâzî-i küffârda tezelzül ve ihtizâz âsârî zâhir ve bîdîdâr olmuş ve mecma'ları ehvâl-i kıyâmetten bir numûne halini bulmuştu.

لَهُ (تَكَاثُرُ) آيَاتٍ قَدْ اشْتَهَرَتْ * فِي كُلِّ (عَضْرِ) لِلَّذِي كَفَرَهُ

Meb'ûsun bi'l-hak olan Cenâb-ı Rasûl-i kibriyânın mefâhir-i mucizât-ı Kur'âniyyesi her asırda ulu'l-elbâbı i'câz ederek intişâr ettiği halde yine o nebiyy-i kerîm-in ta'n u tenkîrine musır olanlar için veyl u vaîd-i rabbânîsi ve azâb-ı sedid-i celâlisi muhakkaktır.

(أَلَمْ تَرَ) الشَّمْسُ تَضِدُّقًا لَهُ حِسَّتْ * عَلَى (فَرِيشٍ) وَجَاءَ الرُّوحُ إِذْ أَمَرَهُ

İstimâ etmedin mi o nebiyy-i âlînin hadîs-i şerîflerini tasdik için güneş hareketinden tevkîf olunmuş ve her ne zaman emr etse Cibrîl aleyhisselâm huzûr-i lâmiu'n-nûr-i Muhammedîlerine nüzûle amâde bulunmuştur.

(أُ رَأَيْتَ) أَنْ إِلَهَ الْعَرَبِ كَرَمَهُ * (بِكُنُوزٍ) مُرْسِلٍ فِي حَوْضِهِ نَهْرَهُ

Görür ve bilir misin? Hâliku's-semâvâti ve'l-arazîn ve ilâhu'l-arşi ve'l-alemîn Cenâb-ı kibriyâ nice âyât-ı celîlesi ve husûsan sûre-i Kevser'de işâret buyurduğu vechile meydân-ı arasatta teskîn-i harâretimiz için nebiyy-i muhteremlerine ihsân buyurduğu havz-ı mevrûd'a cennetten mâ-i lezîzini akıttıcı olan nehr-i azîm-i Kevser'i ile kadr-i risâletpenâhîlerini tekrîm buyurmuştur ki cemî-i enhâr-ı cinân andan münfecir ve münşâib olur. Sûre-i mezkûreyi Hazret-i Peygamber kıraat ve ashâb-ı kirâmına hitâben "Kevser nedir bilir misiniz?" buyurup onlarda me'a'l-edeb istîzâh ettiklerinde ³⁰ [O cennetteki bir nehirdir. Rabbim onu bana vaadetti ve onda pek çok hayır vardır] hadîs-i şerîfiyle îzâh buyurdıkları kütüb-i muteberede musarrahtır.

وَالْكَافِرُونَ) (إِذَا جَاءَ) الْوَرَى طَرِدُوا * عَنْ حَوْضِهِ فَلَقَدْ (بَثَّ يَدًا) الْكَفَرَةَ

Rûz-i mahşerde cemî-i ümmet-i meşfû'aları sâhibu'l-makâmi'l-mahmûd olan ol nebiyy-i âlîşânın havz-ı mevrûdlarından teskîn-i 'ataş ettikleri halde kâfirîn o

³⁰ Müslim, Salât, 53.

havz-ı âliden itfâ-yı harîk-i fuâda fürce-yâb-ı vuslat olamadıkları cihetle onların vay hallerine.

(إِخْلَاضٍ) أَفْدَاجِهِ شُغْلِي فَكَمْ (فَلَقِي) * لِلطَّبِيحِ أَشْمَعْتُ فِيهِ (النَّاسِ) مُفْتَحَرَةً

Zaman-ı saâdetlerinden beri nice şuarâ-yı Arab ve Acem'in çalılıp ta kemâyelik ifâdeden âciz kaldıkları ihlâs emdâh-ı hazret-i nebevîye benim işim ve vird-i mahsûsum olup nice acâyib-i mu'cizât-ı Mustafaviyyelerini sabahlara kadar umûm-ı nâsa işittirdim ki nâs da kemâl-i iftihâr ile müstemi idiler.

أَزْكَى صَلَاتِي عَلَى الْهَادِي وَعِثْرَتِهِ * وَصَحْبِهِ وَخُصُوصًا مِنْهُمْ عَشْرَةَ

Salât ve selâmımın aslah ve atyebini reh-i nâreste-i dalâletten tarîk-i müstakîme hâdî olan server-i enbiyâ Şefî'-i rûz-i cezâ Cenâb-ı Muhammed Mustafâ (sallallahu aleyhi ve selem) efendimize ve neseb-i mübâreklerine dâhil ve ol şecere-i şerâfete nâil ve sohbet-i mücibetu's-saâdetleriyle müşerref olan zevât-ı şefâat simât ve husûsan aşere-i mübeşşere (rıdvânullahi aleyhim) hazerâtına ihdâ ederim.

صَدِّيقُهُمْ عَمْرُ الْفَارُوقُ أَحْرَمُهُمْ * عُثْمَانُ ثُمَّ عَلِيٌّ مَهْلِكُ الْكُفْرَةِ

Onlar da (أَبُو بَكْرٍ خَيْرُ النَّاسِ إِلَّا أَنْ يَكُونَ نَبِيًّا)³¹ yani “Nebîden başka nâsın en hayırlısı Ebû Bekir'dir” hadîs-i şerîfiyle kâdr-i âlileri terfî buyrulan siddîk-i nebiyy-i muhtâr ve yâr-ı gâr-ı merhamet-nisâr Cenâb-ı Ebû Bekr-i Siddîk ve (وَلَوْ كَانَ بَعْدِي) (عُثْمَانُ وَوَلِيِّي) yani “benden sonra nebî olaydı Ömer b. Hattâb olurdu” kavîl-i latîfi ile taltîf buyrulan ve hazm, ihtiyât, ittikâ ve adâleti yâr-ı agyârın taht-ı tasdîkinde olan Hazret-i Ömer el-Fârûk ve hakk-ı ehakk-ı âlîlerinde (عُثْمَانُ وَوَلِيِّي) yani “Osmân dünyada ve ahirette dostumdur” kelâm-ı beşâret-encâm-ı risâletpenâhîleri sâdır olan ve sıhriyet-i nebeviyyeleriyle iki defa teşerrüf eden Hazret-i Osman b. Affân ve (أَنْتَ أَخِي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ) yani “sen benim dünya ve ahirette kardaşımın” hadîs-i fazîlet-enîsiyle nâl-i meâlî olan ve cüyûş-i kefereyi satvet-i haydarâneleriyle ihlâk eyleyen zevc-i Fâtımatu'z-Zehrâ a'nî bihi cenab-ı Aliyye'l-Murtezâ.

سَعْدٌ سَعِيدٌ زُبَيْرٌ طَلْحَةُ وَأَبُو * عُثَيْبَةَ وَابْنُ عَوْفٍ عَاشِرُ الْعَشْرَةِ

(عَشْرَةٌ مِنْ قُرَيْشٍ فِي الْجَنَّةِ أَبُو بَكْرٍ فِي الْجَنَّةِ وَعُمَرُ فِي الْجَنَّةِ وَعُثْمَانُ فِي الْجَنَّةِ وَعَلِيٌّ فِي الْجَنَّةِ وَطَلْحَةُ

³¹ Suyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, (thk. Abdülkadir Arnavut), Mektebetu Dâri'l-Beyân, I, 143.

³² Tirmizî, *Menâkıb* 17.

³³ Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali, *Müsned*, (thk. Hüseyin Selim Esed), Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, Dimaşk 1989, IV, 44.

³⁴ Tirmizî, *Menâkıb*, 21.

في الجنة وزبير في الجنة وسعد في الجنة وسعيد في الجنة وعبد الرحمن بن عوف في الجنة وأبو عبيد في الجنة وأبو عبيدة بن جراح في الجنة³⁵

hadîs-i beğâret-mûrisi ile nâil-i derecât-ı âliyât olan Sa'd el-Kuraşî ez-Zührî ve Saîd el-Kuraşî el-Adevî ve Zübeyr el-Kuraşî el-Esedî ve Talha el-Kuraşî et-Teymî ve Ebu Ubeyde Amir el-Kuraşî el-Fihrî ve Abdurrahman el-Kuraşî ez-Zührî hazarâtı.

وَخَمْرَةٌ تُمُّ عَبَّاشَ وَالْهَمَّا * وَجَعْفَرٌ وَعَقِيلٌ سَادَةٌ خَيْرَةٌ

Hayru'l-ashâb olan amm-i Rasûl-i Rabbi'n-nâs Hazret-i Hamza ve Hazreti Abbâs ve onların âl ve husûsan Hazreti Haydar'ın birâderleri Cenâb-ı Cafer ile Akil.

أُولَئِكَ النَّاسُ آلُ الْمُضْطَفَى وَكَفَى * وَصَحْبِهِ الْمُقْتَدُونَ السَّادَةِ الْبَيْرَةَ

Ol zevât-ı me'âlî-simât ki: Âl-i Mustafâ ve evlâd-ı müctebâdır, onlara o şeref nisbet ve âlî meziyet kâfîdir. Küffâra şedîd ve galîz ve müminîne muhsin ve vaîz ve Hak Te'âlâ'ya mea'l-ihlâs kesîru'l-hudû' ve'l-a'mâl ve tâlib-i fazl-ı rıdvân-ı Zi'l-celâl ve fazl-ı rahmet-i Yezdân'a recâ ve ümmidlerinin berkemâl bulunduğunu tavsîf ile a'mâl-i sâlihalarının âsârı sîmâlarında zâhir ve lâmi olduğunu Kur'ân-ı Kerîmlerindebeyân buyurdıkları ve kendilerine iktidâlarımız (أَصْحَابِي كَالنُّجُومِ بِأَيْهِمْ [Ashâbım yıldızlar gibidir, hangisine uyarmanız uyum doğru yolu bulursunuz]³⁶ hadîs-i şerîfiyle vâcib olan ve ahyâr-ı ümmet bulunan sâdât-ı kirâma tardiye-i zekiyyemi takdîm ederim.

وَفِي خَدِيجَةَ وَزَهْرًا وَمَا وَلَدَتْ * أَدَكِّي مَدِيحِي سَأْهَدِي دَائِمًا ذُرَّةَ

İklîl-i muhadderâtî'l-müslimîn ve ümmü cemî'i'l-müminîn Hazret-i Hatice-tu'l-kübrâ ve dühter-i âlî-i kihri-rasûlü's-sekaleyn ve vâlide-i mâcide-i hazret-i hasaneyn refika-i seyyidi'l-evliyâ hazret-i Fâtımatu'z-Zehrâ ve ol ravza-i pâkîze-den nadâret-bahş-i hadîka-i şühûd olup dereceleri (ehlu'l-beyt) âyet-i samedâniyyesiyle bir kat daha i'lâ edilen ehl-i beyt-i müctebâ hakkında etyab-ı medâyihimin dürer-i nâdirelerini dâimâ tertîl ve ihdâ eylerim.

عَنْ كُلِّ أَزْوَاجِهِ أَرْضِي وَأَوْثِرُ مَنْ * أَصَحَّتْ بَرَاءَتُهَا فِي الذِّكْرِ مُنْتَسَرَةً

Cemî-i zevcât-ı tâhirâta ve husûsan berâet ve 'ulüvv-i kadr ve sümüvv-i menziletleri nice âyât-ı Kur'âniyye ile tavzîh buyrulan Tâcu'n-nisve iftihârü'l-ümme Hazret-i Âişe es-Siddîka'ya tarziye ederim.

³⁵ Nesâî, es-Sünenü'l-kubrâ, (thk. Hasan Abdülmün'im), Müessesü'r-Risâle, VII, 34.

³⁶ Suyûtî, Câmi'u'l-ehâdis, VIII, 556.

أَفْسَمْتُ لَا زِلْتُ أَهْدِيهِمْ شَدَا مَدْحِي * كَالرُّوضِ يَشْرُ مِنْ أَكْمَامِهِ زَهْرَةٌ

Dîn-i mübîni ile şerefyâb olduğum Hâtemu'n-nebiyyîn (Muhammedu'l-emîn) efendimiz hazretlerine olan âteş-i aşk u muhabbetimi ravza-i pâk-i münevverele-rine arz için nazm ettiğim şu kasidemdeki medâyih-i hasene ve ezkâr-ı zekiyemi, bahâr-ı feyz-nisârın hülûliyle bir hadîka-i dil irâde ki eşcâr-ı müsmire ezhârı guncalarından etrafa intişâr eden ravâyih-i tayyibe gibi ol habîb-i Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem)'in âl ve ashâb-ı kirâmına dâima ihdâ ettiğime kasem ederim.

Sonuç

Bu makelede İbn Câbir el-Endelüsî'nin her beyitte Kur'ân-ı Kerîm surelerinin adlarını telmih yoluyla verdiği kasidesinin son devir Osmanlı âlimlerinden Üsküdar Kadısı Ali Nureddin Efendi tarafından yapılan tercümesi latin harflerine aktararak yeniden neşredilmiştir. Elli altı beyitten oluşan kasidenin ana teması Hz. Peygamber'in medhidir. Onun sîretinden, şemâilinden, mucizelerinden, Kur'ân-ı Kerîm'den ve i'câzından bahsedilmiştir. Hz. Peygamber'in ehl-i beytinin, aşere-i mübeşşerenin isimleri zikredilerek kasidede son verilmiştir.

Eserin mütercimi Ali Nureddin Efendi, bir ilim ailesinden gelen Osmanlı'nın son döneminde meşihatın çeşitli kadrolarında vazife almış, çeşitli okullarda dersler vermiş ve eserler neşretmiş bir âlimdir. Yukarıda bahsi geçen kasidenin tercümesinde münşiyâne tercüme üslubunu takip ederek sanatlı ifadelere yer vermiş, şiiri kelime kelime değil geniş geniş açıklayarak Türkçeye aktarmıştır. Açıklamalarında şiirin mazmunlarını açıklayıcı âyet ve hadislerle de yer vermiştir. Eser, bu özellikleriyle açıklamalı metin çevirilerinin güzel bir örneği sayılabilir.

Kaynakça

- Ayvansarâyî, Hüseyin, *Hadîkatu'l-cevâmi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1281.
 Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333.
 Çankırlı Sadreddin Efendi, *Mefâtihu kunûzi'l-islâm*, el-Esed Kütüphanesi, Yazma Eserler: 10650.
 Dikici, Recep, "Kâzî 'İyâz'ın Hz. Peygamberi Medhettiği Kasîdesi", *Diyanet İlmî Dergi*, c. 28/3, s. 45-52.
 Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali, *Müsned*, (thk. Hüseyin Selim Esed), Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, Dımaşk 1989.
 Heytemî, *Mecmau'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid*, (thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş), Dâru'l-Fikr, Beyrut 1994.
 İstanbul Barosu Arşivi, Sicil No: 284.

İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi:

Sicill-i Ahvâl Dosyaları, No. 111.

Sicil Defterleri, I, 197.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi:

Sadaret, Mühimme Kalemi Evrakı, Dosya no: 440, Gömlek no: 35

Sadâret, Mühimme Kalemi Evrakı, Dosya no: 440, Gömlek no: 81.

DH. SAİD. Dosya No: 72, Gömlek No: 249.

İrâdeler, Taltîfât, Dosya no: 13, 1310/B-039.

Makkarî, *Nefhu't-tib*, (thk. İhsan Abbas), Dâr Sâdır, Beyrut 1988.

Mardin, Ebu'l-Ulâ, *Huzur Dersleri*, (yay. haz. İsmet Sungurbey), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul 1966.

Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1308.

Müslim, Ebu'l-Huseyn el-Kuşeyrî en-Nîsâburî, *Sahîhu Muslim*, I-V, (thk. Muhammed Fuad Abdülbaki), İstanbul 1992, 2. bsk.

Nesâî, *es-Sünenü'l-kubrâ*, (thk. Hasan Abdülmün'im), Müessesü'r-Risâle, Beyrut.

Revnaçoğlu, Cemaleddin Server, *İstanbul Tekkeleri Tarihi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Cemaleddin Server Revnaçoğlu Arşivi, (234).

Suyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, (thk. Abdülkadir Arnavut), Mektebetu Dâri'l-Beyân, Dimaşk.

eş-Şattî, Muhammed, *A'yâni Dimaşk fi'l-karni's-sâlis aşer ve nusfi'l-karni'r-râbi aşer*, Dâru'l-Beşâir, 409-411.

Kılıç, Hulusi, "İbn Câbir", *DİA*, XIX, 384-385.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *el-Câmi'*, I-V, (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), İstanbul 1992, 2.